

groenuil (*Moma alpium*). Dit is een prachtige kleurrijke rups, die we aantreffen op het blad van een eik.

De avondexcursie viel alsnog voor een deel in het water. Nadat Jannie, Siep en Gerard een lamp hadden opgesteld bij de Kale Duinen (coördinaten 215-549), ging het om een uur of elf weer regenen. Toch konden we door de redelijke temperatuur in het uur daarvoor nog een 40-tal macro-nachtvlindersoorten noteren, naast een tiental micro's. En op de stroop kwamen nog de piramidevlinder (*Amphipyra pyramidea*), de huismoeder (*Noctua pronuba*) en de bruine zwartstipuil (*Xestia baja*) af.

Gezien het aantal waargenomen vlindersoorten deze dag en ook de andere interessante planten en dieren die we tegenkwamen kunnen we spreken van een geslaagde excursie. Al keken Ynte en Jitse wat minder positief terug op de middag: de volgende dag konden ze nauwelijks lopen door de opgezette enkels ten gevolge van de vele muggenbeten. Maar deze twee heren lieten zich hierdoor niet uit het veld slaan: op de nationale nachtvlinderenacht twee weken later waren ze weer fanatiek bezig de nachtvlinders een naam te geven!

2011: een slecht nachtvlinderseizoen? Gerrit Tuinstra

Veel mensen zullen het met mij eens zijn; 2011 kende een slecht vlinderseizoen. Hoewel het voorjaar juist uitzonderlijk warm (en droog) was, was het slechte weer de belangrijkste veroorzaker van de (soms zeer) matige nachtvlindervangsten van het afgelopen seizoen. Momenteel (eind september) is het echter weer mooi najaarsweer, met betrekkelijk hoge temperaturen. Wie weet – hoewel de laatste dagen de vangsten op licht en smeer bijzonder slecht zijn – kunnen we aan het eind van het seizoen nog een aantal interessante vangsten doen.

Maar toch heb ik ook dit seizoen weer een aantal interessante waarnemingen van nachtvlinders gedaan. Het soortenlijstje voor dit artikel viel me uiteindelijk nog niet eens tegen. Hieronder beschrijf ik op beknopte wijze een aantal voor Friesland, Noord-Nederland of landelijk bijzondere of anderzijds interessante soorten. Omdat de determinatie van de micro's nog afgerond moet worden, beperk ik me in dit artikel tot de macro's. Overigens heb ik ook van die groep een aantal interessante soorten waargenomen, bv. de in Friesland nog niet eerder waargenomen *Lyonetia prunifoliella*, een soort die pas in 2003 voor het eerst in Nederland werd gezien. Maar daarover later meer!

Zoals hierboven al even genoemd, was het in het voorjaar vaak warm en droog. Op zich goede omstandigheden voor het waarnemen van nachtvlinders. Echter vaak werd het juist 's avonds koud en vochtig, mede door het verdwijnen van de bewolking aan het einde van de dag. Op andere momenten waaide het stevig en later in het seizoen waren lage temperaturen en regen vaak spelbreker. Het afgelopen seizoen had ik van It Fryske Gea en Staatsbosbeheer vergunning om

in de gebieden ten oosten van Bakkeveen nachtvinders te inventariseren. Een prachtig gebied met bossen, duinen, heide, graslanden en vennen (bv. de Pûpedobbe). Daarnaast is ook de inventarisatie in het Lauwersmeer voortgezet. De meeste soorten die ik hieronder noem komen dan ook uit deze gebieden. Ter ondersteuning heb ik aan de hand van de gegevens uit Noctua, het gegevensbestand van de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF) en de Vlinderstichting (waarvoor ik de beheerder Willem Ellis wil bedanken) een aantal waarnemingenkaartjes gemaakt. Voor twee soorten gaat het om een totaalbeeld van waarnemingen in Nederland (voor en vanaf 1980), voor de andere soorten uitsluitend om waarnemingen vanaf 1980. De stippen op de kaarten geven de uurhokken weer waar de soorten waargenomen zijn.

Hyles gallii (walstropijlstaart)

Kort geleden stond er op Vlindernet een nieuwsbericht over de walstropijlstaart (*Hyles gallii*). “De walstropijlstaart staat op Vlindernet ‘te boek’ als een zeer zeldzame soort. De laatste jaren wordt deze nachtvlinder uit de familie van de pijlstaarten echter steeds vaker waargenomen”, aldus het artikel, waarbij tevens een tweetal waarnemingen van de vlinder (en rups) worden vermeld uit Albergen en Breugel.

Ook in het noorden van Nederland is de walstropijlstaart dit jaar een aantal keer gezien. Volgens waarneming.nl werd er in Drenthe een rups gevonden en werden er vlinders gezien te Groningen en Winneweer. Op 5 juni ving ik samen met Henk Smit een exemplaar op licht in het Zoute Kwelgebied nabij Lauwersoog. Henk Smit ving daarnaast op 25 juli een tweede exemplaar, in het dorp Lauwersoog. De walstropijlstaart werd nog niet eerder in het Lauwersmeergebied waargenomen.

Costaconvexa polygrammata (walstrospanner) en *Euphyia unangulata* (scherphoekbandspanner)

Enige jaren geleden hebben we aan deze twee spannersoorten al eens uitgebreid aandacht besteed in een artikel in Entomologische Berichten, vanwege de uitbreiding van beide – (landelijk) zeldzame – soorten. De uitbreiding van toen heeft zich doorgezet en inmiddels zijn beide soorten op steeds meer plekken gezien. De meeste waarnemingen van *C. polygrammata* komen (nog steeds) van de Veluwe, Zuidoost Friesland en Drenthe, maar er zijn ook een aantal waarnemingen uit ander delen van het land, bv. in het zuidwesten. *E. unangulata* wordt in hoofdzaak gezien in Friesland, Groningen en Drenthe, Brabant en Twente.

C. polygrammata werd dit jaar met regelmaat en in aantal gezien op verschillende plekken in het gebied bij Bakkeveen. Van *E. unangulata* werd op 19 juli (overdag) een exemplaar opgejaagd uit de vegetatie langs het spoor bij De Blesse.

Idaea straminata (egale stipspanner)

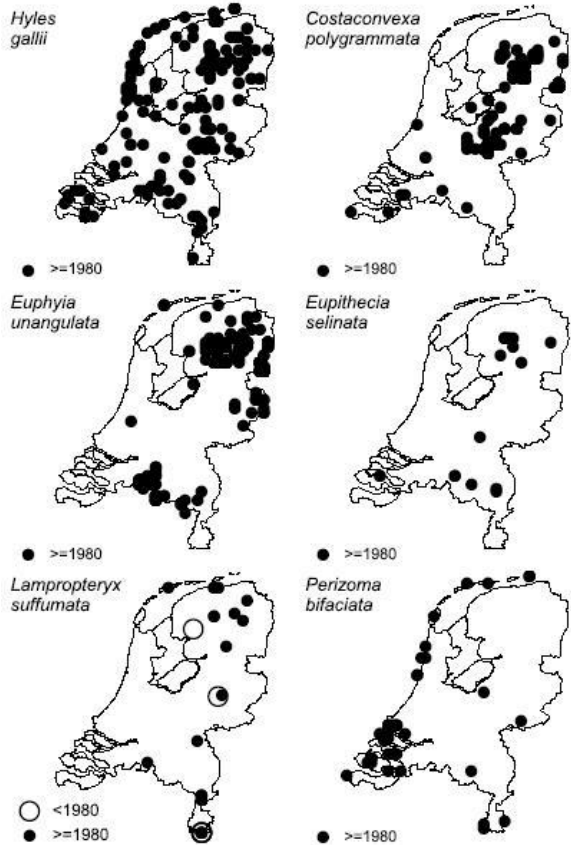
E. straminata is in Nederland geen zeldzaamheid, maar de soort wordt veel minder en zeker in veel lagere aantallen gezien dan de zeer algemene *I. aversata* (grijze stipspanner). In Friesland zien we *I. straminata* betrekkelijk weinig en meestal met slechts één of twee exemplaren op een avond. Opvallend was dan ook dat de soort te Bakkeveen op een aantal avonden met meerdere exemplaren op het laken kwam.

Eupithecia selinata (eppedwergspanner)

Een lokaal en verspreid over Nederland voorkomende dwergspanner is *E. selinata*. De laatste decennia is de vlinder maar weinig gezien, in het noorden en het zuiden van Nederland. In Friesland is de vlinder o.a. bekend uit de omgeving van Beetsterzwaag. De waarneming van een exemplaar, op 10 juni te Olterterp, sluit daar goed op aan. De rupsen zitten op diverse schermbloemigen, waaronder berenklauw, engelwortel en epe.

Lampropteryx suffumata (fraaie walstrospanner)

De fraaie walstrospanner is een vroeg in het jaar vliegende soort. Tot enige jaren geleden waren er in Nederland slechts een zeer beperkt aantal waarnemingen van de vlinder bekend, uit Limburg. Echter juist de laatste jaren zijn er van deze spanner een aantal waarnemingen gedaan, verspreid over het land. Toch blijft *L. suffumata* een zeldzaamheid waarvan (voor zover bekend) per keer nooit meer dan één exemplaar werd gezien. Op 30 april van het afgelopen seizoen werd een exemplaar van *L. suffumata* gevangen door Andy Saunders in Sint Nicolaasga. Op 8 mei werd een exemplaar

gevangen bij het Schildmeer, door Stieneke Bontsema, een van onze Groninger collega's.

De waarnemingen van steeds slechts een enkel exemplaar doet vermoeden dat het om zwervers gaat. Al in 2004 (29 april) werd een exemplaar op licht gevangen nabij Lauwersoog. Bij die vangst werd in eerste instantie ook aan een zwerver gedacht. Echter twee jaar later (25 april 2006) werd opnieuw een exemplaar gevangen, op korte afstand van de vindplaats van het eerste exemplaar. Op 9 mei van het afgelopen seizoen werden maar liefst 3 exemplaren gevangen in het Lauwersmeergebied. In ieder geval met deze laatste waarneming kan toch aangenomen worden dat er zich een populatie in het gebied bevindt.

Perizoma bifaciata (donkere ogentroostspanner)

Op 19 juli werden door de vogelwachters op Griend, die ter plaatse ook de nachtvlinders inventariseren, twee exemplaren van de in Nederland behoorlijk zeldzame *P. bifaciata* gevangen op dit "voegeiland" (pers. med. Date Lutterop). Op zich geen vreemde plek omdat er op het eiland een grote hoeveelheid rode ogentroost (*Odontites vernus*), de voedselplant van de vlinder, groeit. Vlindernet vermeldt dat *P. bifaciata* in Nederland vooral langs de kust voorkomt, met name op de Zuid-Hollandse eilanden. De waarnemingen van Rottumeroog (2005 en 2006; waarneming.nl) en de eerste Friese waarneming van de soort, op Terschelling (Henk en Auke Hunneman, 2003), passen evenals die van Griend, prima in dit beeld. Op 31 juli werd in het Zoute Kwelgebied, direct onder de zeedijk nabij Lauwersoog, een exemplaar op licht gevangen. Of de vlinder uit het gebied zelf afkomstig is, of dat het om een overvlieger van een van de waddeneilanden gaat, is natuurlijk niet te zeggen. In het gebied waar de vlinder gevangen werd (op vrij korte afstand) staat in ieder geval een behoorlijke hoeveelheid rode ogentroost.

Conistra erythrocephala (roodkopwinteruil) en *Orthosia miniosa* (eikenvoorjaarsuil)

C. erythrocephala blijft in Friesland vooralsnog een bijzonderheid. In het verleden is de soort in Gaasterland gezien, maar of de soort daar nu nog voorkomt is niet bekend. Enige jaren geleden werd de vlinder voor het eerst in het oosten van Friesland gezien, in hetzelfde gebied als waar op 28 maart een exemplaar op stroop gevangen werd, namelijk te Bakkeveen. Landelijk breidt de vlinder zich de laatste jaren uit, dus meerdere waarnemingen in de komende tijd (de vlinder vliegt in het najaar en in het voorjaar en overwintert als imago) kunnen worden verwacht.

Soorten uit het geslacht *Orthosia* vliegen uitsluitend in het voorjaar en de meeste soorten komen – net als de *Conistra*-soorten – goed op stroop. De meeste Nederlandse *Orthosia*-soorten waren reeds bekend uit het Lauwersmeergebied, maar *O. miniosa* ontbrak nog. Het eerste exemplaar in het gebied werd op licht gevangen op 23 april, wederom in het Zoute Kwelgebied, een locatie waar de soort nou niet direct te verwachten viel omdat de rupsen op eik zitten. Elders in het

Lauwersmeergebied staat wel eik in de bossen. Dat het hier om een overvlieger van een van de waddeneilanden gaat is niet aannemelijk omdat de soort nooit op de waddeneilanden waargenomen is.

Athetis pallustris (moerasspirea-uil)

A. pallustris is in Nederland een zeer zeldzame uil. De laatste decennia zijn er maar weinig waarnemingen gedaan en ook in het verleden werd de vlinder maar weinig gezien. In Friesland is de op slechts twee plekken gezien, op Vlieland (10 juni 1951) en in het Wijnjeterper Schar, waar Dijkstra tijdens zijn inventarisatie in 1965 en 1966 op vier avonden steeds één vlinder op licht ving. Deze waarnemingen worden genoemd in De Vlinders van Friesland. Lempke beschrijft naast deze vindplaatsen ook dat de vlinder in Engeland in de zgn. “Fenns” (moerasgebieden) leeft. De voedselplant is hier moerasspirea (*Filipendula ulmaria*). Toch is de vlinder niet alleen gebonden aan deze plant, waarop de Nederlandse naam van de vlinder ook gebaseerd is. Vlindernet noemt ook smalle weegbree (*Plantago lanceolata*) als voedselplant.

Op 9 mei (de avond waarop ook *L. suffumata* werd gezien) werden 3 exemplaren van *A. pallustris* gevangen op licht, in het Lauwersmeergebied. Het betrof een avond met een redelijke temperatuur, waarop zware buien (met onweer) op korte afstand, ten oosten van het Lauwersmeergebied langs trokken. Op de plek waar de lamp stond regende het een groot deel van de avond, over het algemeen licht, maar soms ook wat harder. Deze avond was een van de beste avonden van het afgelopen seizoen met veel soorten en hoge aantallen.

Sideridis albicolon (tandjesuil)

Enige jaren geleden werd de tandjesuil door diverse leden van onze werkgroep gevangen bij de inventarisatie van de Kale Duinen bij Appelscha, een kenmerkend gebied van deze soort, die vooral voorkomt in duinachtige gebieden, vooral langs de kust, maar ook verspreid op de zandgronden in het binnenland. Op 31 mei werd *S. albicolon* op licht gevangen in de Bakkeveense duinen en op 5 juni en 26 juni werd de vlinder in het Zoute Kwelgebied waargenomen. De vlinder is hier nog niet eerder gezien.

Pechipogo strigilata (baardsnuituil)

Een heel bekende nachtvlinder is de bruine snuituil (*Hypena proboscidalis*). De vlinder komt goed op licht maar wordt ook vaak overdag gezien omdat hij heel gemakkelijk opgejaagd kan worden uit de vegetatie. Een andere, landelijk veel zeldzamere snuituil is *P. strigilata*. Deze zeldzaamheid geldt tenminste voor grote delen van Nederland (Vlindernet: “Een zeldzame soort die verspreid over het land af en toe wordt waargenomen”) maar niet voor Friesland. Vooral in de zuidelijke helft van Friesland, met in het bijzonder een concentratie in de gebieden rond Beetsterzwaag, wordt deze vlinder met regelmaat gezien, vooral op licht. Op 24

mei werden een aantal exemplaren opgejaagd uit een oude beuk, nabij Beetsterzwaag.

Eilema pygmaeola (klein kokerbeertje)

Een echte duinsoort, en dan vrijwel uitsluitend de duinen langs de kust, is *E. pygmaeola*. De vlinder is een stuk kleiner dan de meeste andere *Eilema*-soorten, zoals de algemene *E. griseola* (glad beertje) en *E. complana* (streepkokerbeertje). In 2004 en 2005 werden een aantal exemplaren van *E. pygmaeola* waargenomen ten oosten van Lauwersoog. Daarna werd de soort jaren in het geheel niet gezien in het Lauwersmeergebied, terwijl er met regelmaat en in hetzelfde biotoop werd geïnventariseerd. Pas in het afgelopen seizoen werd *E. pygmaeola* opnieuw in het gebied gezien, op 15 juni, 5 en 31 juli.

